

ZAMONAVIY O'ZBEK NASRIDA YOLG'IZLIK MATIVI INSON RUHIYATI
VA ICHKI KECHINMALAR TALQINI (NAZAR ESHONQUL VA ULUG'BEK
HAMDAM ASARLARI ASOSIDA)

Qahramonova Shahnoza Fazliddin qizi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi

4-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy o'zbek nasrida inson ruhiyati va ichki kechinmalarning badiiy talqini tahlil qilinadi. Xususan, Nazar Eshonqul va Ulug'bek Hamdam asarlari misolida qahramonlarning ichki dunyosi, ruhiy iztiroblari, yolg'izlik hissi hamda individual ong kechinmalari yoritiladi. Mualliflar ijodida psixologizmning o'rni, inson ruhiyatini chuqur ochib berishdagi badiiy vositalar, shuningdek, zamon va shaxs o'rtasidagi murakkab munosabatlar ilmiy tahlil asosida ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijasida zamonaviy nasrda insonning ichki olamini ifodalashda yangi badiiy izlanishlar va uslublar shakllanayotgani aniqlanadi.

Kalit so'zlar: Zamonaviy o'zbek nasri, inson ruhiyati, ichki kechinmalar, psixologik tasvir, badiiy tafakkur, ruhiy tahlil, individual ong, badiiy obraz, Nazar Eshonqul, Ulug'bek Hamdam, yolg'izlik motivi, zamon va shaxs munosabati.

Annotation. This article analyzes the artistic interpretation of the human psyche and inner experiences in modern Uzbek prose. In particular, based on the works of Nazar Eshonqul and Ulug'bek Hamdam, the inner world of characters, their psychological sufferings, the feeling of loneliness, and individual consciousness are examined. The study also explores the role of psychologism in the authors' works, the artistic means of revealing the human psyche, and the complex relationship between time and the individual through scientific analysis. As a result of the research, it is determined that new artistic approaches and methods are emerging in modern prose for expressing the inner world of a person.

Keywords: Modern Uzbek prose, human psyche, inner experiences, psychological depiction, artistic thinking, psychological analysis, individual consciousness, artistic image, Nazar Eshonqul, Ulug'bek Hamdam, motif of loneliness, relationship between time and individual.

Аннотация. В данной статье анализируется художественная интерпретация человеческой психики и внутренних переживаний в современной узбекской прозе. В частности, на основе произведений Nazar Eshonqul и Ulug‘bek Hamdam рассматриваются внутренний мир персонажей, их психологические страдания, чувство одиночества и проявления индивидуального сознания. Также исследуется роль психологизма в творчестве авторов, художественные средства раскрытия человеческой психики, а также сложные взаимоотношения времени и личности на основе научного анализа. В результате исследования выявляется, что в современной прозе формируются новые художественные подходы и методы выражения внутреннего мира человека.

Ключевые слова: Современная узбекская проза, человеческая психика, внутренние переживания, психологическое изображение, художественное мышление, психологический анализ, индивидуальное сознание, художественный образ, Nazar Eshonqul, Ulug‘bek Hamdam, мотив одиночества, соотношение времени и личности.

Yolg‘izlik motivi jahon adabiyotida abadiy va abadiy mavzu bo‘lib, inson hayotining tabiati, ichki ma‘naviy tajribalar, ijtimoiy munosabatlar va metafizik tadqiqotlar bilan uzviy bog‘liqdir. Ushbu motivning kelib chiqishini o‘rganish inson tafakkurining turli bosqichlarida yolg‘izlik motivining ma‘naviy, ilohiy, falsafiy va estetik talqinlarini o‘rganishni taqozo etadi. Zamonaviy o‘zbek nasrida yolg‘izlik motivining chuqur va murakkab tasviri bu azaliy ma‘naviy va madaniy meros bilan uzviy bog‘liqdir. Qadimgi ilohiy va falsafiy matnlarda yolg‘izlik asosan shaxsning Yaratguvchi bilan aloqasi kontekstida tushuniladi. Islom adabiyotida, xususan, hadislar va tasavvufiy talqinlarda yolg‘izlik ikki xil ma‘noda tushuniladi. Yolg‘izlikning adabiy element sifatida tasvirlanishi, Navoiydan yoki boshqa mualliflardan olingan bo‘lsin, tasavvufiy ma‘nosiz talqin qilinishi mumkin emas. Najmiddin Komilovning “Tasavvuf” asari ko‘pincha tasavvuf haqidagi munozaralar bilan bog‘liq. Najmiddin Komilov shunday deydi: “Dunyodan butunlay voz kechish mavjudlikka zid keladi va shaxsni o‘z ixtiyori, kasbi va nuqtai nazaridan mahrum qiladi”. Dunyoviylik ham shaxsni ilohiylik va ma‘naviyatdan uzoqlashtiradi, uni moddiylik va dunyoviy ishlarga bo‘ysundiradi.(1).

Eshonqul yolg‘izlikni ifodalash uchun ramziy tasvirlardan asosiy ijodiy usul sifatida foydalanadi. Uning yozuvlaridagi ramzlar kamdan-kam hollarda statik bo‘ladi; ular qahramonlarning psixologik holatlari bilan birga rivojlanadigan dinamik ma‘no tomirlari bo‘lib xizmat qiladi. “Maymun yetaklagan odam”da maymun tasviri ko‘p qirrali timsol vazifasini bajaradi. Yuzaki qaraganda, bu odatiy bo‘lmagan hikoya qilish usuli kabi ko‘rinishi mumkin; (2). Shunga qaramay, bu qahramonning ajralib ketgan shaxsiyati va faoliyatining pasayishini chuqur aks ettiradi. Yetakchilik va yetaklanish rollari noaniq bo‘lib qoladi, bu esa shaxsning o‘z taqdirini nazorat qila olmasligidan dalolat beradi. Bu ramziy inversiya ekzistensial izolyatsiya

tuygʻusini kuchaytiradi, bunda inson jamiyatdan ham, oʻzidan ham begonalashgandek his qiladi. "Ogʻriq lazzati" da ogʻriqning oʻzi shunchaki jismoniy azob-uqubatlardan tashqari ramziy konstruksiyaga aylanadi. Sarlavhada "ogʻriq" va "zavq" ning qarama-qarshi yonmayon qoʻyilishi inson tajribasining mohiyatini chuqur falsafiy tadqiq qilishni koʻrsatadi. Yolgʻizlik nafaqat sheriklikning yoʻqligi, balki ongning ajralmas holati sifatida ham namoyon boʻladi. Qahramonning ogʻriq bilan toʻqnashuvi oʻziga xos introspektiv yolgʻizlikni tasvirlaydi, bunda azob-uqubatlar oʻzini anglash mexanizmi boʻlib xizmat qiladi. Ogʻriqni badiiy va ekzistensial toifaga aylantirish metaforik til va introspektiv hikoya orqali amalga oshiriladi, bu esa tashqi voqelik va ichki tajriba oʻrtasidagi farqlarni yashiradi.(3).

Zamonaviy oʻzbek adabiyotida yolgʻizlik gʻoyasi nafaqat tematik element sifatida, balki shaxsning mavjudlikdagi qiyin ahvolini qamrab oluvchi muhim ijodiy va falsafiy kategoriya sifatida ham namoyon boʻladi. Nazar Eshonqulning rasmlari bu tushunchani hikoya tuzilishi, ramziylik, tasvirlar, psixologik murakkablik va stilistik innovatsiyalarni oʻz ichiga olgan murakkab ijodiy texnikalar toʻplami orqali yetkazadi. Uning "Maymun yetaklagan odam", "Ogʻriq lazzati", "Muolaja" va "Goʻroʻgʻli yohud hayot suvi" kabi hikoyalari va qissalari yolgʻizlikni ham ichki, ham tashqi tajriba sifatida tasvirlashda oʻziga xos metodologiyani namoyish etadi.

Yolgʻizlik motivining poetik xususiyatlari. Yolgʻizlik motivi adabiyot tarixidagi eng qadimgi, eng murakkab va eng nozik tushunchalar qatoriga kiradi. U nafaqat shaxsning ijtimoiy izolyatsiyasini, balki uning maʼnaviy, falsafiy va ontologik holatini ham ifodalaydi. Yolgʻizlik motivi poetikadagi keng maʼnolarni qamrab oladi, ular syujet, kompozitsiya, tasvirlar, til, simbolizm va badiiy metodologiyalar orqali namoyon boʻladi. Yolgʻizlik asosan ichki olamning poetikasidir. Qahramon asosan tashqi voqelikda emas, balki ichki olamida mavjud(4).. Uning suhbatlari tashqi shaxslar bilan emas, balki ichki "men" bilan sodir boʻladi. Bu holda, ichki monolog, aqliy tasvirlar, ong oqimi va fikr oqimi kabi badiiy texnikalar muhim rol oʻynaydi. Yolgʻizlik motivini aks ettiruvchi hikoyalarda rivojlanish koʻpincha tashqi harakatlardan emas, balki ichki kognitiv jarayonlardan kelib chiqadi. Yolgʻizlik poetikasi koʻpincha sukunat poetikasi bilan chambarchas bogʻliq. Bu kontekstda jimlik nutqni almashtiradi, oʻzini tahlil qilish dialogni tutadi va maʼnaviy aks sado tashqi faoliyatdan ustun turadi. Qahramonning sukuti badiiy ifoda shakli boʻlib xizmat qiladi. Bu sukunat orqali muallif qahramonning mavjudlik iztirobi, chuqur boʻshliq va maʼnaviy begonalashuvini yoritib beradi. Makon va vaqtning ramziy jihati yolgʻizlik motivining muhim poetik koʻrsatkichidir. Bunday asarlarda makon odatda tor, yopiq va cheklangan tarzda tasvirlanadi. Xona, choʻl, qorongʻu yoʻl, kimsasiz manzara va boʻsh uy kabi muhit qahramonning ichki holatini aks ettiruvchi metafora boʻlib xizmat qiladi. (5). Vaqt sekinlashgan, choʻzilgan yoki butunlay toʻxtagan holda tasvirlanadi. Bu

yolg'izlik tuyg'usini kuchaytiradi. Yolg'izlik ko'pincha kontrast yordamida yoritiladi. Qahramon jamiyatda bo'lishiga qaramay, u undan uzoqlashadi. Boshqalar bilan o'ralganiga qaramay, u yolg'iz qoladi. Shovqin orasidagi sukunat, olomon ichidagi yolg'izlik va qorong'ulik va yorqinlik kabi yonma-yon tasvirlar yolg'izlik motivining kuchli adabiy tasvirini yaratadi. Yolg'izlik motivi poetikasida ism, tashqi ko'rinish va xatti-harakatlar ramziy ahamiyatga ega. Qahramon ko'pincha o'ziga xos bo'lmagan, kamtarin shaxs sifatida tasvirlanadi. Uning soddaligi uning ma'naviy murakkabligini yonma-yon qo'yadi. Yolg'izlik g'oyasini o'z ichiga olgan kompozitsiyalar ochiq yakun, noaniqlik va doimiy psixologik holat bilan belgilanadi. Asar noaniq yakunlanadi va qahramonning yolg'izligi davom etayotganini his qiladi. Yolg'izlik poetikasida tovush, balandlik va sukunatning o'zaro ta'siri muhim ahamiyatga ega. Ba'zan qo'ng'iroqning jiringlashi yoki shamolning g'uvillashi kabi uzoq tovush qahramonning psixologik holatini yoritish uchun asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Yolg'izlik motivi poetikasi shaxs va jamiyat o'rtasidagi masofani badiiy ravishda kuchaytiradi. Bu bo'shliq ham jismoniy, ham ma'naviy yoki ruhiy ajralish sifatida ifodalanadi. Yolg'izlik poetikasining yana bir muhim elementi - bu o'zini kuzatish holatini bildiruvchi aks ettirishdir. Qahramon o'z holatini tashqi nuqtai nazardan o'rganib, o'zini o'zi tahlil qiladi. Bu badiiy bilishni kuchaytirishga yordam beradi. (6).

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, zamonaviy o'zbek nasrida yolg'izlik motivi inson ruhiyatini ochib beruvchi muhim badiiy va falsafiy kategoriya sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu motiv nafaqat ijtimoiy ajralish holatini, balki insonning o'z-o'zi bilan bo'lgan murakkab ichki dialogini, mavjudlik mazmunini anglash jarayonini ham ifodalaydi. Yolg'izlikning ildizlari qadimgi diniy va falsafiy qarashlarga borib taqalib, u turli davrlarda turlicha talqin etilgan bo'lsa-da, zamonaviy adabiyotda u yanada chuqur psixologik mazmun kasb etgan. Nazar Eshonqul ijodida yolg'izlik ramziy obrazlar, psixologik tahlil va badiiy eksperimentlar orqali ifodalanib, qahramonlarning ichki inqirozi va o'zlikni anglash jarayoni bilan uzviy bog'lanadi. Ayniqsa, ramzlarning dinamik xarakterga ega bo'lishi, voqelik va ichki kechinmalar o'rtasidagi chegaralarning yo'qolishi orqali yozuvchi inson ruhiyatining murakkab qatlamlarini ochib beradi. Uning asarlarida yolg'izlik nafaqat ruhiy holat, balki ekzistensial muammo sifatida talqin qilinadi. Umuman olganda, zamonaviy o'zbek nasrida yolg'izlik motivi badiiy tafakkurning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, u insonning ichki olamini anglash, ruhiy ziddiyatlarni yoritish va hayot mazmunini izlash jarayonida muhim vosita vazifasini bajaradi. Bu esa adabiyotning inson ruhiyatini tadqiq etishdagi beqiyos ahamiyatini yana bir bor tasdiqlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Akbarov, A. Adabiy tafakkur va zamonaviylik masalalari. – Toshkent: Akademnashr, 2020. – 198 b.
2. Ashurova, D. Badiiy matn va psixologik tahlil asoslari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2022. – 176 b.
3. Nazarov, U. Adabiyot va inson ruhiyati. – Toshkent: Fan, 2023. – 210 b.
4. Mirzayev, S. Adabiy jarayon va estetik qarashlar. – Toshkent: Ma'naviyat, 2022. – 200 b.